

EKU320: Metodiopetus
Gianni Vattimo: Uskon, että uskon

Referaatti Gianni Vattimon teoksesta Uskon että uskon

Gianni Vattimo, italialainen filosofi käsittelee teoksessaan Uskon että uskon, jonka sivujen 7-77, 99-103 referaatti tämä kirjoitus on, kristinuskon ja moderniteetin suhdetta. Hän aloittaa teoksensa kertomalla paluusta. Tällä paluulla hän tarkoittaa sekä omassa henkilökohtaisessa elämässään kokemaa paluuta uskonnollisiin kysymyksenasetteluihin, että havaitsemaansa uskonnollisten kysymysten uutta nousua mielenkiinnon kohteiksi eurooppalaisessa kulttuuriympäristössä.¹ Tämä paluu askarruttaa Vattimoa ja saa hänet etsimään sen syitä. Se myös tulkitsee nämä syyt Nietzschen ja Heideggerin filosofoiden perusteella hahmotetun, nihilistisen, filosofian historian kehityksen näkökulmasta, jota Vattimo kutsuu heikoksi ajatteluksi ja jonka hän näkee olevan yhdenmukaista kristillisen uskon ytimen kanssa.

Vattimon mukaan Jumalan paluu nykykulttuuriin johtuu ongelmista, joihin moderni rationaliteetti on ajautunut. Tarkemmin sanottuna se liittyy kahteen tapahtumaketjuun, joista toinen on filosofinen ja toinen poliittinen. Poliittisia syitä ovat Itä-Euroopan kommunismin romahtaminen ja paavin merkitys tässä prosessissa sekä islamilaiset vallankumoukset Lähi-idän öljymaissa ja näihin liittyvän uskonnollisen fundamentalismin ja terrorismin nousu. Toisaalta Italiassa tapahtunut kristillisdemokraattisen puolueen ja katolisen kirkon sidoksien höllentyminen on mahdollistanut kirkon sanoman tarkemman kuuntelemisen myös muiden puolueiden kannattajien piirissä. Nämä seikat ovat siis lisänneet ihmisten alttiutta kuunnella kirkkojen opetuksia.²

Näitä keskeisempi Vattimon kokonaisesityksen kannalta on filosofiassa tapahtunut "moderniteetin loppu", eli kehityskulku joka on tehnyt totalitaariset maailmanselitysyrietykset, joissa uskonnolla ei ole ollut paikkaa, epäuskottaviksi. Näitä rationalistisia ohjelmia on ollut usko kokeelliseen luonnontieteeseen lopulliseen totuuteen johtavana järjestelmänä ja usko historian kehitykseen kohti täydellistä tuonpuoleisesta vapautumista. Vattimon mukaan valistuksen myyttienvastainen ohjelma on lopulta tuhonnut myös itse valistuksen myytin ja tehnyt siten tällaisten kaikenkattavien maailmanselitysten rakentamisen mahdottomaksi. Tämä käsitys, jonka Vattimo liittää Nietzschen ja Heideggerin ajatukseen nihilismistä moderniteetin pääteasemana on Vattimon esityksen lähtökohta.³ Tieteen esittämän todellisuuden yhä suurempi etäännyminen arkikokemuksesta on johtanut Vattimon mukaan sellaiseen tilanteeseen, jossa ihmisellä ei ole enää mitään kriteeriä erottaa todellisuutta keksitystä. Vattimon mukaan Heidegger tulkitsee hyvin tätä

¹ Vattimo 1999, 8.

² Vattimo 1999, 15-17.

³ Vattimo 1999, 20.

nihilististä kokemusta objektiivisten kriteerien puuttumisesta. Tämän kokemuksen Vattimo ottaa lähtökohdaksi tulkinnalleen uskonnon paluusta.⁴

Vattimon esityksen rungon muodostaa ajatus heikosta ajattelusta suuntana, jonne länsimaisen ajattelun historia on kulkemassa. Heikolla ajattelulla Vattimo tarkoittaa nihilististä näkemystä metafysiikan kuolemasta. Tämä metafysiikan kuolema ei merkitse totuuden kuolemista eli sitä, että todellisuudesta ei enää voitaisi sanoa mitään, vaan se on käsitys siitä, että olevalla on nihilistinen kutsumus eli että vahvojen (metafyysisten) rakenteiden heikkeneminen on olevaan itseensä sisältyvä kehityskulku. Tämä ajatus ei kuitenkaan itsessään ole metafyyminen, vaan Vattimon tapa puhua olevasta tällä tavalla perustuu juuri siihen, ettei olevaa ja sitä koskevaa ajattelua voida erottaa toisistaan.⁵

Vattimon kirjan perusajatus on se, että kristinuskon perusajatus, joka on Jumalan Pojan inkarnaatio, on tämän heikon ajattelun kanssa yhdenmukainen, sen "transkriptio".⁶ Heikolle ajattelulle on ominaista se, että se vastustaa metafyyisiä järjestelmiä, jotka kaikki ovat väkivaltaisia.⁷ Kristinuskoa Vattimo tulkitsee René Girardin teosten pohjalta hahmottamansa uskonnon luonnetta koskevan teorian valossa. Girardin mukaan luonnollinen uskonto on pohjimmiltaan sukua väkivallalle. Luonnollisten uskontojen uhrikäytäntö tarjoaa syntipukin, johon yhteisön sisäisten ristiriitojen aiheuttama väkivalta voidaan suunnata.⁸ Luonnollinen, metafyyminen pyhä eli korkein olento on väkivaltainen käsittäessään Jumalan metafyyssisenä ja transsendettina sekä pitäessään jumaluutta uhrimekanismin tähden koston- ja verenhimoisena.⁹ Jeesus tuli maailmaan paljastamaan nämä luonnollisen uskonnon väkivaltaiset piirteet ja tuhoamaan ne.¹⁰ Tämä tapahtuu sekä siten, että Jumala tyhjenee inkarnaatiossa väkivaltaisista ominaisuuksistaan, että siten, että Jeesus osoittaa Jumalan haluavan olla ihmisten ystävä.¹¹ Inkarnaatio ja siihen olennaisesti liittyvä kenosis, Jumalan riisuutuminen metafysiikasta ja laskeutuminen ihmisen tasolle, on siis heikon ontologian transkriptio. Koska kristinusko on keskeinen länsimaisen kulttuurin kehityksen johtolanka, vahvistaa kristinuskon historia heideggerilaisen metafysiikan ja sen loppua koskevan tutkimuksen pätevyuden.¹²

⁴ Vattimo 1999, 23-24.

⁵ "...se on ennen kaikkea teoria heikentymisestä olevan luonteenomaisena piirteenä metafysiikan lopun tilanteessa." Vattimo 1999, 27. ja "...mikäli olevaa halutaan ajatella termein, jotka eivät ole metafyyisiä, on syytä ajatella, että metafysiikan historia on olevan historiaa eikä vain inhimillisten erehdysten historiaa. Mutta se merkitsee, että olevalla on nihilistinen kutsumus ja että supistuminen, väheneminen ja heikentyminen ovat olevan luonteenpiirteitä aikakaudella, jolla metafysiikka loppuu ja objektiivisuudesta tulee ongelmallista." Vattimo 1999, 28. Ks. myös Vattimo 1999, 41-43.

⁶ Vattimo 1999, 29, 35.

⁷ Vattimo 1999, 42, 77.

⁸ Vattimo 1999, 30.

⁹ Vattimo 1999, 34.

¹⁰ Vattimo 1999, 31.

¹¹ Vattimo 1999, 35, 50, 57, 61.

¹² Vattimo 1999, 35-36.

Vattimon kirjan avaintermi on maallistuminen. Jeesus on tullut paljastamaan ja mitätöimään luonnollisen pyhän väkivaltaisen mekanismin. Maallistunut moderniteetti on siis kristinuskon sanoman seurausta.¹³ Maallistuminen on heikentymisen alakäsite.¹⁴ Heikentymisessä taas ei ole pohjimmiltaan kyse metafysiikasta, vaan etiikasta. Heikon ontologian ydin on kristillinen rakkaus ja siihen kuuluva kieltäytyminen väkivallasta.¹⁵ Maallistuminen ei siis ole kristinuskon vähenemistä, vaan siihen sisältyvän, metafysisen väkivallan vastaisen kenosiksen eräänlaista täyttymistä. Se puhdistaa uskon siihen kuulumattomista elementeistä.¹⁶

Vattimon mukaan ilmoitus on historiassa jatkuva kenoottinen prosessi. Sitä leimaa dynaamisuus vastakohtana katolisen kirkon jäykälle metafysiikalle. Pelastus etenee historiassa kirjoituksen eli Raamatun yhä todemman tulkinnan kautta. Se on tapahtuma, joka toteuttaa kenosiksen.¹⁷ Siinä, missä maallistuminen on kristinuskon varsinainen olemus, toteutuu tätä maallistumista vastaava prosessi yhteiskunnassa subjektin hajoamisen kautta. Tämä subjektin hajoaminen mahdollistaa pelastuksen. Tämä on oikea tulkinta lauseelle: "Joka ei kadota sieluaan, ei voi sitä pelastaakaan." Yhteiskunnassa tapahtuvassa hajoamisen kokemuksessa voidaan tunnistaa kenosis, jossa toteutuu pelastuksen historia. Tämä hajoaminen ja maallistuminen on osa moderniteetin ja kristinuskon olemusta. Kirkon historiassa se on jo tuhonnut vääriä oppeja ja käytäntöjä, esimerkiksi demokratian tai aurinkokeskeisen maailmankuvan vastustamista. Nämä väärät käsitykset ovat johtuneet satunnaisten historiallisten horisonttien absolutisoinnista. Maallistuminen tuhoaa nämä virheelliset absolutisoinnit. Pelastuksen historiallinen olemus on nimenomaan maallistuminen, joka on metafysis-luonnollisen pyhän supistumista. Tämän perusta on Jumalan solmima ystävyysuhde ihmisen kanssa, joka toteutuu Jeesuksen lihaksitulemisessa.¹⁸

Kristinuskon sanoma on identtinen kenosiksen kanssa. Sen vuoksi myyteistä riisuminen on tärkeää, jotta kristinuskon sanoma voidaan tehdä ymmärrettäväksi nykyihmiselle. Kristinuskon varsinainen skandaali eivät ole järjenvastaiset metafysiset uskomukset, vaan kenosis.¹⁹ Koska kenosis on historiallinen prosessi, ei tämän myyteistä riisumisen lopullista tulosta voida antaa. Pelastuksen (eli kenosiksen) historia etenee erilaisten hetkien ja aikakausien kautta Johdatuksen ohjaamaan suuntaan. Tämä prosessi on ilmoitusta, jossa Raamatulla on keskeinen merkitys. Tämä merkitys ei perustu siitä johdetuille ja kirkon auktoriteetin vahvistamille ikuisille totuuksille, vaan se syntyy historiallisena prosessina Raamatun vapaan tutkistelun kautta. Raamattu tarvitsee jatkuvasti tulkintaa, jotta sitä voidaan soveltaa elämään. Tämä soveltaminen samaistuu

¹³ Vattimo 1999, 37.

¹⁴ Vattimo 1999, 39.

¹⁵ Vattimo 1999, 41-42.

¹⁶ Vattimo 1999, 45-46.

¹⁷ Vattimo 1999, 49-51.

¹⁸ Vattimo 1999, 53-57.

¹⁹ Vattimo 1999, 60-61.

pelastuksen historiaan. Se tapahtuu kirkossa, mutta ei ikuisten tulkintaperiaatteiden kautta, vaan historiallisena prosessina. Opin peruskivi on Jumalan kenosis ymmärrettynä väkivaltaisen luonnollisen pyhän hajoamisena. Kirkon metafyyysisillä opeilla on tässä se merkitys, että niiden skandaalimaisuus osoittaa Raamatun henkilökohtaisen tulkittamisen tarpeellisuuden, jota ilman ei voi saavuttaa Jeesusta ja pelastusta.²⁰

Tulkinta on siis prosessi, jossa kenosis tapahtuu. Onko tällä kenosiksella mitään rajoja? Kyllä on. Kenosis ei oikeuta mitä tahansa Raamatun tulkintaa eikä sitä voi ajatella lopullisena Jumalan kieltämisenä, sillä silloin se olisi metafysiikkaa. Koska se ei ole metafysiikkaa, se ei koskaan pääty täysin toteutuneeseen olemattomaan. Heikko ontologia ei myöskään ole kristillisen uskon taustalla oleva perustavanlaatuisempi todellisuus, johon usko redusoituu, vaan pikemminkin se on transkriptio, jonka oikeuttaa oppi Jumalan inkarnaatiosta. Sen vuoksi Jumalan rakkaus ohjaa kenosista ja antaa sille rajat ja merkityksen. Jumalan rakkaus on ainoa kriteeri, jonka pohjalta maallistumista tulee tarkastella. Se on ilmoitusta ja sen tulkintaa ohjaava prinssiippi, sen todellinen merkitys. Tämä tulkinta ja vastaus on lopullinen, mutta sillä ei ole metafyyysisen selityksen lopullisuutta, koska se ei koskaan saavuta pistettä, jossa se olisi tyhjentävä. Se ei myöskään ole sisällöllinen eli tässä mielessä lopullinen, vaan historiassa toteutuva. Siten se ei ole väkivaltaa.²¹

Liittyykö uskon kenoottisuus muulla tavalla uskon sisältöön kuin itse ajatuksena kenosiksesta ja siinä toteutuvasta rakkaudesta? Liittyy siinä mielessä, että uskon avainkohtien kenoottinen tulkinta kulkee jokaisen oman elämän tahtiin. Ilmoituksen merkitys annetaan aina omassa historiallisessa ja henkilökohtaisessa viitekehyksessämme. Kenosis on siis eräänlainen uskontunnustuksen henkilökohtaista tulkintaa ohjaava prinssiippi, joka supistaa uskon sisältöihin liittyviä vahvoja metafyyysisluontoisia uskomuksia historiallisena prosessina. Pelastus on historiallisuuden ottamista huomioon. Se pakottaa ihmisen passiivisen vastaanottajan sijalta astumaan aktiivisesti historiaan. Tätä tarkoittavat sanat "En kutsu teitä enää palvelijoiksi, vaan ystäviksi".²²

1. Kirjallisuus

Vattimo, Gianni

1999 Uskon että uskon. Suom. Juhani Vähämäki. Kustannusyhtiö Nemon Tunteiden filosofia-sarja. Jyväskylä.

²⁰ Vattimo 1999, 68-72.

²¹ Vattimo 1999, 74-77.

²² Vattimo 1999, 99-103.